

Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) Norske Samers Riksforbund

Valgprogram for sametingsperioden 2005–2009

INNLEDNING

Vi går mot Sametingsvalget 2005!. Denne oversikten over NSRs tidligere og fremtidige arbeid på Sametinget gir et bredt bilde av NSRs politiske vilje. Vi håper at dette bildet av et sterkt, grenseoverskridende og mangfoldig samisk samfunn også er et uttrykk for *din* politiske vilje. Dette kan du svare på ved Sametingsvalget 2005.

NSR er et alternativ for samer og av samer, og ved å gi NSR din stemme vil du bidra til at samene selv fortsatt sikres retten til å forvalte sin fortid, sin nåtid og sin fremtid.

GI DIN STEMME TIL NSR!

www.nsr.no

Ansvarlig utgiver: Landsstyret (Det sentrale valgstyret)
Adresse: NSR, Postboks 173, 9521 Guovdageaidnu
Tlf.: 784 86 955 Fax: 784 86 988 E-post: nsr@nsr.no

INNHold:

1. GRUNNSYN OG VISJONER	3
OM NORSKE SAMERS RIKSFORBUND (NSR)	3
DET MODERNE SÁPMI	3
SÁPMI'S RYGGGRAD	4
DEN NYE VERDEN	4
STERKE RØTTER	4
ET SAMMENSVEISET FOLK	5
FRIHET, LIKHET, FELLESKAP	5
2. NSR'S POLITISKE REGNSKAP 2001–2005	6
RETTIGHETER: FINNMARKSLOVEN / MINERALLOVEN/ VINDKRAFT / FORSVAR / VERNEPLANER	6
SPRÅK / OPPLÆRING OG UTDANNING	6
BARNEHAGER / BARN OG UNGE	6
SAMISK IDRETT	7
MILJØ OG KULTURVERN / OLJE OG GASS / BIOLOGISK MANGFOLD	7
FISKERI	7
REINDRIFT	7
JORDBRUK / ROVVILTFORVALTNING	8
UTMARKSNÆRINGER / DUODJI	8
KULTUR	8
HELSE- OG SOSIALSATSING / BARNEVERN	8
LIKESTILLING / KVINNEKAMPANJER / VALG	9
REGIONALT OG NORDISK SAMARBEID	9
INTERNASJONALT ENGASJEMENT	9
3. VALGPROGRAM 2005-2007	10
I. SAMETINGET	10
II. RETTIGHETER	10
III. SPRÅK	11
IV. KULTUR	12
V. BOSETTING OG INFRASTRUKTUR	14
VI. NÆRINGER	15
VII. NATURMILJØ	17
VIII. SKOLE OG OPPLÆRING	18
IX. HELSE OG SOSIALE TILTAK	21
X. MEDIA	22
XII. RELIGION OG LIVSSYN	23
XIII. INTERNASJONALT ARBEID	24

1. GRUNNSYN OG VISJONER

Om Norske Samers Riksforbund (NSR)

Norske Samers Riksforbund (NSR) er en samisk hovedorganisasjon som både driver aktivt kultur-, samfunns- og opplysningsarbeid gjennom sine lokallag og stiller til valg til Sametinget. NSR samler samer fra alle områder og fra alle næringer og interessegrupper til arbeid for samenes felles beste gjennom Sametinget. Siden stiftelsen i 1968 har NSR vært et alternativ for alle samer til å gjøre sin stemme gjeldende i det norske og internasjonale samfunn. NSR har vært en klar samisk stemme i oppbyggingen og utviklingen av samisk samfunnsliv og kultur i nærmere 40 år, og NSR vil fortsette som en selvstendig, samisk røst også i fremtiden.

Sametinget

Sametinget er samenes folkevalgte organ i Norge, og må ha en selvstendig rolle i forhold til norske styrende organer. Sametinget skal representere samene i Norge på nasjonalt og internasjonalt nivå, og øve innflytelse i alle saker som angår samer. Gjennom Sametinget vil NSR virkeliggjøre samisk selvbestemmelse i egne forhold – et prinsipp som FN og internasjonale konvensjoner støtter opp om. Sametinget skal påse at de forpliktelsene staten har påtatt seg gjennom Grunnlovens § 110a virkeliggjøres. Sametinget må få reell innflytelse over samfunnsutviklingen i de samiske områdene

Lederskap

NSR har hatt lederskapet i Sametinget siden etableringen. Følgende fra NSR har vært og er presidenter for Sametinget:

- Ole Henrik Magga, Guovdageaidnu (1989-1997)
- Sven-Roald Nystø, Tysfjord (1997-2005)

Til sametingsvalget 2005 har Landsmøtet i NSR valgt Aili Keskitalo, Guovdageaidnu, som presidentkandidat. Hvis hun blir valgt vil hun være sametingets første kvinnelige president.

Det moderne Sápmi

I oppbyggingen av det samiske samfunnet har ikke alle grupper av samer hatt like muligheter til å tale sin sak, og det har heller ikke vært nok samisk selvbestemmelse i prosesser som angår samer. I dagens samiske samfunn er det behov for politisk og kulturell fornyelse. Flere og flere samer får i dag en sterkere bevissthet om sin samiske identitet, noe som innebærer at fremtidens samiske samfunnsdebatt vil berikes med nye og spennende samiske stemmer. NSR vil fortsatt være en aktør i den samiske samfunnsutviklingen, og vil i størst mulig grad legge til rette for at disse stemmene blir hørt i det moderne samiske samfunnet.

Samene har som et eget folk rett til selvbestemmelse. Med dette følger både en rett og en plikt til å forvalte det samiske samfunnets utvikling. Dette ønsker NSR å ta del i, og vi vil arbeide for at alle deler av det samiske samfunn kan være aktiv med i utformingen og gjennomføringen av samiske selvbestemmelsesrett. Utøvelsen av samiske selvbestemmelsesrett må også omfatte disponeringen av egne naturrikdommer og -ressurser til beste for det samiske samfunnet. Ikke i noe tilfelle kan det samiske folk fratras sitt eksistensgrunnlag og historiske arv.

NSR tror på:

- ✓ å stimulere en bredere andel av befolkningen til å delta aktivt i samisk samfunns- og kulturliv

- ✓ samisk representasjon i alle relevante råd, utvalg og styrever, både kommunalt, regionalt og nasjonalt
- ✓ en egen urfolkssone, med like rettigheter for hele befolkningen
- ✓ praktisk likestilling mellom samer og nordmenn på alle områder
- ✓ samers rett til å lære og rett til å bruke sitt eget morsmål
- ✓ å utvikle samisk kunst og kultur, slik at den samiske symbolverden favner alle samer

Sápmi's ryggrad

De samiske lokalsamfunnene er arnesteder for samiske verdier og livsutfoldelse. Samisk bosetting er spredt, og det er de samiske småbygdene – både langs kysten og i innlandet – som tradisjonelt utgjør ryggraden i samisk samfunns-, kultur- og næringsliv. I en moderne verden stilles det imidlertid nye krav til stedet der en bor. NSR ser det som nødvendig å legge til rette for et ”moderne” liv – også i utkantstrøk – for å sikre bosettingen i de samiske bygdene. Skolen i samiske områder er en viktig formidler av verdier, kunnskap og holdninger og kan gi et godt utgangspunkt for å bli en aktiv deltaker i det samiske samfunnet.

NSR tror på:

- ✓ samers rett til å bebo og utvikle sine tradisjonelle områder på dagens og fremtidens premisser
- ✓ mer utbygd teknologisk og kommunikasjonsmessig infrastruktur i utkantstrøk
- ✓ økt satsing på mangfoldig kulturliv, lokale festivaler og andre tiltak i samiske lokalsamfunn
- ✓ samiske tradisjoner, språk og verdier formidles gjennom et helhetlig opplæringsystem.

Den nye verden

Flere og flere samer bosetter seg eller vokser opp i byer og tettbygde strøk. Like viktig som å sikre levedyktige lokalsamfunn i distriktene er det å gi samer i byene et samisk livsgrunnlag, både kulturelt, sosialt og yrkesmessig. Særlig viktig er det å legge til rette for at samiske barn, unge og eldre i byene får leve og bo under forhold hvor deres samiske bakgrunn blir vektlagt.

NSR tror på:

- ✓ samers rett til å utøve og utvikle sin kultur i byer og tettbygde strøk
- ✓ sterke samiske velferds- og utdanningstilbud for barn, unge og eldre i byene
- ✓ sterkere markering av samisk tilstedeværelse i byene
- ✓ at befolkningen i byer har rett til å påvirke sin bys samiske tilbud
- ✓ å gi Tromsø status som internasjonal urfolksby
- ✓ å skape fysiske møtesteder for samer i byene

Sterke røtter

Mye av grunnlaget for samisk kultur og levevei ligger i god forvaltning av miljøet og kulturminnene. Ved å sikre en bærekraftig miljøpolitikk og en aktiv kulturvernpolitikk, vil samisk natur- og kulturgrunnlag sikres også for kommende generasjoner. For NSR er forvaltning av fortid, nåtid og fremtid én og samme sak.

NSR tror på:

- ✓ langsiktige miljøhensyn foran kortsiktig økonomisk gevinst
- ✓ å sikre det globale miljøet gjennom Johannesburg-avtalen
- ✓ å begrense olje- og gassutvinning i Barentshavet
- ✓ lokal og regional forvaltning av naturressurser på land og i havet
- ✓ dokumentasjon, vern, forvaltning og formidling av samiske kulturminner

Et sammensveiset folk

Tradisjonelt har samer levd sammen uavhengig av statsgrenser og generasjonsskiller. Dette er en arv NSR synes er viktig, og som noe vi ønsker å ta med oss i fremtiden. Kontakten mellom generasjonene og på tvers av landegrensene er verdifulle for bevaring av tradisjoner og for å opprettholde samisk mangfold. NSR ønsker også å etablere et sterkere samarbeid på tvers av landegrensene, også for å få større politisk tyngde internasjonalt. Dette gjelder både samarbeidet mellom organisasjonene gjennom Samerådet, og mellom parlamentarikerne i Sametingene. NSR mener at det bør legges bedre til rette for styrking av samarbeidet på tvers av landegrensene i saker som gjelder samiske språk, kultur og samfunn og gi bedre grunnlag for grenseoverskridende samisk organisering. Dette må være et av de viktigste formålene med en samekonvensjon.

NSR tror på:

- ✓ en samekonvensjon som sikrer samenes rettigheter som et eget folk og bidrar til grenseoverskridende samarbeid i saker av felles interesse
- ✓ grense- og generasjonsoverskridende arbeid innen utdanning og omsorg
- ✓ et levende kulturliv på felles arenaer og på tvers av generasjonene
- ✓ å videreutvikle Samisk parlamentarisk råd, og på sikt jobbe for ett felles Sameting
- ✓ aktiv deltakelse i Samerådet og dets internasjonale arbeid
- ✓ bedre utbygd kollektivtransport på tvers av landegrensene i samiske områder

Frihet, likhet, felleskap

Solidaritet er et sentralt begrep i NSRs politikk. Sosial samvittighet, politisk støtte til og aktivt arbeid i forhold til utsatte grupper er blant de verdier NSR er tuftet på. Det bør arbeides for et åpent og inkluderende samisk samfunn, gjennom for eksempel aksept for homofil legning. NSR ønsker også i fremtiden å motvirke sosial, kjønnsmessig, etnisk og politisk diskriminering, gjennom både holdningsskapende arbeid og konkrete virkemidler. For å oppnå dette er det behov for økt kompetanse og flere virkemidler. Kvinner og menn skal ha like muligheter til livsutfoldelse, utdanning og yrkesvalg, og ha lik innflytelse over samfunnsutviklingen.

NSR tror på:

- ✓ et inkluderende samfunn med plass til alle og hvor alle er likestilte
- ✓ jevn kjønnsmessig representasjon i besluttede og rådgivende organer
- ✓ velferds- og omsorgstilbud for samer tuftet på samiske verdier
- ✓ solidaritet og samarbeid med andre urfolks- og minoritetsgrupper som får sin egenart og sine rettigheter undertrykket

Barn og unge

Tradisjonelt i det samiske samfunn er barn og unge sentrale i familiens og lokalmiljøets prioriteringer. NSR ønsker å videreføre disse grunnleggende verdier og ønsker et samisk samfunn der det er tilrettelagt for gode oppvekstvilkår, med vekt på samiske verdier, språk, kunnskap og kulturuttrykk. Slik kan samisk språk og kultur formidles til stadig nye generasjoner, innenfor trygge rammer. Tilbudene til barn, unge og deres foresatte må være tilpasset dagens familiestrukturer og det faktum at samer bor over hele landet.

NSR tror på:

- ✓ alle samiske barn skal ha tilgang til samiske arenaer, uansett hvor i landet de bor.
- ✓ samisk ungdom skal sikres medbestemmelsesrett i saker som angår dem

2. NSR's POLITISKE REGNSKAP 2001–2005

Rettigheter: Finnmarksloven / Mineralloven/ Vindkraft / Forsvar / Verneplaner

Rettighetsspørsmålet har stått sentralt i inneværende periode. Sametinget har arbeidet for at Finnmarksloven er innenfor folkerettslige rammer. Sametinget har avholdt en rekke informasjonsmøter om Finnmarksloven både på kyst og innland, og har i forbindelse med dette fått konstruktive bidrag i rettighetsdebatten. Kravet om konsultasjoner har ført frem. Justiskomiteen og Sametinget gjennomførte konsultasjonene i forbindelse med drøftinger av Finnmarksloven. Sametingsrådet har gitt innspill til FN's spesialrapportør for urfolksrettigheter, og til ILO's ekspertutvalg om at Norges urfolkspolitikk på sentrale områder er mangelfull. Spesielt er samens rett til selvbestemmelse påpekt.

NSR har:

- ✓ forlangt at minerallovforslaget utsettes inntil samiske rettigheter i Finnmark er avklart og anerkjent og at utvinning av mineralforekomster stoppes inntil rettighetsspørsmålet er avklart.
- ✓ krevd en samlet og helhetlig konsekvensutredning for alle vindmølleparker i samiske områder
- ✓ gått imot forswarets planer om ekspropriasjon av Mauken/Blåtind
- ✓ arbeidet aktivt for at Forsvaret og reindrifta etablerer en ny avtale om bruk av Hálkkavárre skytefelt, og motsatt seg utvidelse av skytefeltet
- ✓ stilt krav om at verneprosessene til miljø stilles i bero inntil rettighetsspørsmålet er avklart
- ✓ iverksatt prosjekt for å vurdere samiske interesser knyttet til vassdrag

Språk / Opplæring og utdanning

NSR har:

- ✓ arbeidet aktivt med å fremme samisk språk og at samiske barn skal sikres individuell rett til opplæring på samisk
- ✓ arbeidet med "Kompetansehevingsplan i spesialpedagogikk 2004–2005", med fokus på lese- og skrivevansker samt tospråklighet i lule- og sørsamiske områder og Sør-Troms og nordre Nordland
- ✓ arbeidet med å utarbeide en samisk læringsplakat for den samiske skolen og samiske opplæringssteder
- ✓ arbeidet med å etablere utdanningsstipend på høyskole- og universitetsnivå
- ✓ arbeidet med opprettelsen av samiske språksentre
- ✓ tatt initiativ til nettverksamarbeid mellom samiske språksentre og Sametinget
- ✓ igangsatt arbeidet med samisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling
- ✓ fått gjennomslag for at "Program for samisk forskning" forlenges og styrkes
- ✓ vært med å styrke høyere utdanning for samisk ungdom
- ✓ jobbet med oppdateringen av Samisk orddatabank
- ✓ tatt initiativ til utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk

Barnehager / Barn og unge

NSR har:

- ✓ fulgt aktivt opp alle samiske barnehager i landet ved besøk. Fokus har vært samisk språk- og kulturarbeid

- ✓ arbeidet aktivt for at samiske barns rettigheter styrkes i ny barnehagelov, bl.a. ved at alle samiske barn skal ha en individuell rett til barnehagetilbud som er tilpasset deres samiske bakgrunn
- ✓ fått tilført mer midler til samiske barnehager

Samisk idrett

NSR har:

- ✓ bidratt til forprosjekt for utredning av idrettsanlegg for lassokasting og reinkappkjøring i Finnmark
- ✓ gjennomført samarbeidsprosjekt med SVL-N og SVL's internasjonale komité for å fremskaffe en helhetlig oversikt over virksomheten i samisk idrett
- ✓ aktivt jobbet for at samisk idrett tildeles støtte i form av spillemidler

Miljø og kulturvern / Olje og gass / Biologisk mangfold

NSR har:

- ✓ arbeidet for å samordne samiske museer til større og færre enheter for å oppnå en faglig kvalitetsheving
- ✓ fulgt aktivt opp saker hvor automatisk fredede kulturminner er blitt skadet eller ødelagt av utbygginger
- ✓ etablert samisk museumsforum som et faglig organ for Sametingets museumsvirksomhet
- ✓ jobbet aktivt for å realisere Østsamisk museum og bidratt til statlig finansiering
- ✓ krevd konsekvensanalyser ved petroleumsvirksomhet med hensyn til miljøberedskap, virkninger for reindrift og fiskeri samt urfolksdimensjonen i Barentsregionen
- ✓ deltatt/deltar i Kontaktforum for olje og gass mellom Troms og Finnmark, for ivaretagelse av den samiske dimensjonen

Fiskeri

NSR har:

- ✓ arbeidet målrettet for å ivareta kyst- og fjordfisket, hvor nærhets- og avhengighetsprinsippet legges til grunn
- ✓ jobbet for at fiskerettigheter tilbakeføres befolkningen i samiske kyst- og fjordområder
- ✓ jobbet for å videreføre ungdomsfiskeordningen og innføre rekrutteringskvoter i kyst- og fjordfisket
- ✓ rettet et spesielt fokus på kystkvinnenes situasjon, som skal prioriteres i forhold til søknader om fiskerirelatert virksomhet
- ✓ fått gjennomslag i Reguleringsrådet for kvote mht. fiske av rognkjeks i de tre nordligste fylkene
- ✓ jobbet for at oppdrettskonsesjoner skal tildeles vederlagsfritt i de samiske områdene
- ✓ utarbeidet en egen melding om fiskeri, hvor strategier, målsettinger og prioriteringer fremkommer

Reindrift

NSR har:

- ✓ gått imot at det brukes tvang mht. reintallstilpasningen og samtidig presisert at styringsorganene må ha en tett dialog og samarbeid med næringen om saker
- ✓ jobbet overfor sentrale myndigheter for å skape aksept for tradisjonell reindrift, med et spesielt fokus på slakting av rein. Fått gjennomslag for at bruk av krumkniv ved slakting i felt fortsatt skal være tillatt
- ✓ bidratt til at Sametinget har fått en mer aktiv rolle under reindrifftsforhandlingene, ved at innspill rettes i forkant av forhandlingene

- ✓ bidratt til at Landbruks- og matdepartementet har iverksatt markedsføringstiltak for å øke salget av reinkjøtt

Jordbruk / Rovviltforvaltning

NSR har:

- ✓ jobbet for å styrke Sametingets rolle i jordbruksforhandlingene, og fremmer synspunkter direkte overfor Landbruks – og matdepartementet
- ✓ deltatt/deltar i de regionale utviklingsprogrammene i Troms og Finnmark, som innebærer formalisert kontakt med fylkesmennenes landbruksavdelinger
- ✓ tatt initiativ til å få iverksatt et større prosjekt i Finnmark for å sikre sysselsettingen i jordbruket
- ✓ jobbet aktivt med WTO-avtalen for å sikre samisk landbruk
- ✓ bidratt økonomisk til prosjektet Småskala matproduksjon, som Tana videregående skole står ansvarlig for
- ✓ jobbet aktivt med statens rovviltpolitikk og påpekt statens forpliktelser overfor samiske næringer

Utmarksnæringer / Duodji

NSR har:

- ✓ iverksatt et utviklingsprogram for duodji, med formål å styrke duodji som fag, kultur og næring
- ✓ igangsatt arbeidet med å få utredet spørsmålet om en næringsavtale for duodji-utøvere
- ✓ jobbet for oppstartstilskudd – for inntil tre år – for kvinner som etablerer seg i utmarks- eller duodji-næringene
- ✓ avholdt fagseminar for utmarksnæringer
- ✓ bidratt til at kvinner får større investeringsstøtte innen generell næringsvirksomhet

Kultur

NSR har:

- ✓ tatt initiativ til, og undertegnet, samarbeidsavtale med samiske kunstnerorganisasjoner for å ivareta mangfoldet i samisk kulturliv og skape økonomisk forutsigbarhet for kunstnerne
- ✓ fulgt opp arbeidet i de ulike kunstnerorganisasjonene, ved å delta på deres årsmøter
- ✓ igangsatt arbeidet med en Kunstpolitisk melding
- ✓ jobbet for at Samisk Arkiv blir en del av det nye vitenskapsbygget i Guovdageaidnu
- ✓ etablert litteraturstipend for ungdom
- ✓ jobbet for at de økonomiske rammene på alle kulturfelt styrkes
- ✓ fått etablert tilskuddsordninger for samiske musikkfestivaler

Helse- og sosialsatsing / Barnevern

NSR har:

- ✓ arbeidet for at prosjektmiddelordninger for helse- og sosialprosjekter i Sametinget blir permanente
- ✓ arbeidet for etablering av samarbeidsorgan mellom Sametinget og de regionale helseforetakene
- ✓ arbeidet aktivt for styrking av det psykiatriske behandlingstilbudet for samiske barn
- ✓ arbeidet for opprettholdelse av Seidajok behandlingssenter
- ✓ arbeidet for opprustning av psykisk helsevern og rusvern for samene. Arbeidet for likeverd for samiske pasienter innlagt på sykehus
- ✓ bidratt til å styrke av rehabiliterings-/habiliteringstjenesten for samer

- ✓ bedt staten støtte arbeidet med samordning og samlokalisering av kompetansesentrene i Midt-Finnmark
- ✓ arbeidet for styrking primærhelsetjenesten i samiske kommuner
- ✓ støttet etablering av barnevernets regionkontor i Alta
- ✓ styrket samiske barns rett til å bruke sin kultur, språk og religion i kontakt med barnevernet. Dette er nå nedfelt i norsk lov, og barnevernstjenesten i samiske områder må ivareta samisk språk- og kulturkompetanse i sin tjeneste
- ✓ etablert faste samarbeidsmøter med helseministeren og barne- og familieministerens om samiske saker

Likestilling / Kvinnekampanjer / Valg

NSR har:

- ✓ gjennomført motivasjonsseminaret "Kvinnekraft på Sametinget"
- ✓ opprettet tilskuddsordninger for politiske partier som samarbeider for å få kvinner på toppen av valglistene
- ✓ utarbeidet en kvinnebrosjyre i forbindelse med innskriving i samemantallet
- ✓ foreslått at utjevningsmandater skal forbeholdes det underrepresenterte kjønn
- ✓ prioritert tiltak som fremmer likestilling i reindrift, jordbruk, fiskeri og kombinasjonsnæringer
- ✓ etablert forskningsprosjekt om Sametinget som likestillingspolitisk arena

Regionalt og nordisk samarbeid

NSR har:

- ✓ tatt initiativ til, og undertegnet, samarbeidsavtale med Troms- og Finnmark fylkeskommuner med formål å styrke samiske tiltak i regionen
- ✓ tegnet samarbeidsavtale med Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland og Hedmark fylkeskommuner angående sør-samiske saker
- ✓ arbeidet aktivt til utformingen av regionale utviklingsprogrammer (RUP) for Troms og Finnmark, som omfatter næringsutvikling i samiske områder
- ✓ deltatt i Regionaliseringsutvalget for å styrke regionene. Fokus har vært trepartsforhandlinger mellom regjeringen, Sametinget og regionale myndigheter for å sikre samisk kultur, språk og næringsliv
- ✓ jobbet aktivt for at tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark skal opprettholdes. Målsettingen er opprettelse av urfolkssone

Internasjonalt engasjement

NSR har:

- ✓ deltatt i arbeidet med FNs urfolkserklæring, gjennom den norske delegasjonen på arbeidsgruppens 10. sesjon i Genève, Sveits. Målet er å fastsette internasjonale minstestandarder for urfolks rettigheter
- ✓ tatt initiativ til etablering av et urfolkskontor i Murmansk
- ✓ deltatt/deltar i Regjeringens Europapolitiske Forum, for å ivareta urfolksdimensjonen
- ✓ rapportert til ILO om oppfølgingen av konvensjon nr. 169

3. VALGPROGRAM 2005-2007

I. SAMETINGET

Sametinget skal gi råd, fatte beslutninger og uttale seg på vegne av samer i Norge og samtidig yte tjenester og overføringer til samer bosatt i hele landet. Sametinget skal også inngå som partner for andre myndigheter i områder hvor det bor samer. Sametinget må derfor på samme tid ha sterke sentrale funksjoner og være tilgjengelig ute i områder hvor samer faktisk lever og bor. NSR tror på en desentralisert modell for Sametinget, hvor tilstedeværelse i lokalsamfunnene og tilgjengelighet via moderne kommunikasjonsteknologi utfyller hverandre.

NSR mener at Sametinget skal være en alliansebygger og en konfliktløser både i vårt eget samfunn og i forhold til andre folk. Sametinget må få mer myndighet og en friere stilling i forhold til Regjeringen og departementene. Samarbeidet skal skje gjennom formelle konsultasjoner og forhandlinger.

Sametinget skal styrke sitt arbeid gjennom nordiske, regionale og internasjonale organ - som FN. Sametinget skal dessuten ha direkte bilateralt samarbeid med andre urfolk og deres representanter. Gjennom Sametinget og Samisk parlamentarisk råd skal vi særlig utvikle et solidarisk samarbeid med andre urfolk i verden, som har sin eksistens truet.

NSR vil arbeide for:

- ✓ at Sametinget får bevilgninger som gir det muligheter til å løse sine oppgaver i henhold til Grunnloven og Sameloven og behovene i det samiske samfunnet til enhver tid
- ✓ at Sametinget får formell forhandlingsrett overfor sentrale statlige myndigheter
- ✓ innarbeiding av ILO-konvensjon nr. 169 i norsk lov
- ✓ utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk
- ✓ økte bevilgninger til Samisk Utviklingsfond
- ✓ økte bevilgninger til Samisk parlamentarisk råd som gir det muligheter til å styrke det allsamiske samarbeidet og til å etablere en egen administrasjon

II. RETTIGHETER

Norges Høyesterett har slått fast i dommen om Svartskogen i Gáivuotna/Kåfjord at vi samer har rettigheter til våre egne områder. Dette er et historisk gjennombrudd for den linjen NSR har arbeidet etter siden 1968. NSR vil fortsette å kjempe for samenes rettigheter til land og vann. Norge som stat er etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn – og dette faktum skal avspeiles i lovverk og forvaltning.

NSR vil arbeide for:

- ✓ identifisering av samisk eiendomsrett i henhold til ILO-konvensjonens bestemmelser
- ✓ at Samerettsutvalget utreder og legger frem forslag til sikring av samiske rettigheter i områdene sør for Finnmark
- ✓ at samenes rett til de marine ressursene i havet, herunder fiske, anerkjennes
- ✓ å sikre rettsgrunnlag for primærnæringene, tuftet på samiske rettigheter
- ✓ at samiske rettsoppfatninger og sedvaner blir ivaretatt i norsk lovgivning og forvaltning

III. SPRÅK

Språkopplæring

For NSR er samers rett til å lære og utvikle sitt morsmål et viktig prinsipp. Mange samer har vokst opp uten samisk språk, og andre igjen har vokst opp uten lese- og skrivetrening på samisk. NSR vil legge til rette for at flere får mulighet til å lære å bruke samisk, både muntlig og skriftlig.

NSR vil arbeide for:

- ✓ at samiske språksentre gis mulighet til å sette i verk flere språktiltak i områder hvor språket er truet
- ✓ lese- og skriveopplæring for samiskspråklige som ikke har lært å lese og skrive sitt morsmål
- ✓ permisjonsordninger med lønn for ikke-samiskspråklige som vil lære samisk
- ✓ at elever skal få språkundervisning på nord-, lule og sørsamisk, alt etter hvilken språkform de har tilknytning til

Språklig infrastruktur

Bruken av samisk språk er et viktig kommunikasjons- og bindemiddel i samiske lokalsamfunn. Det er viktig å gjøre samisk språk synlig, og øke bruken av samisk på ulike nivåer. I tillegg er det viktig å legge til rette for bruk av samisk språk innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at den yngre generasjonen vokser opp med samisk som et funksjonelt språk på alle områder.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å utvikle eksisterende samiske språksentre, og opprette nye
- ✓ at samiske stedsnavn likestilles med norske på veiskilt og kart i samiske områder
- ✓ at alle offentlige bygg skiltes på samisk innenfor forvaltningsområdet for samisk språk
- ✓ å få utviklet korrekturprogram og andre hjelpemidler innen IKT, for bruk av samisk i skriftlig og muntlig form
- ✓ at andre kommunikasjonsformer, f.eks. bruk av mobiltelefon, legges til rette for bruk av samisk språk

Samisk som vitenskapsspråk

Fremtiden vil stille krav til utvikling av samiskspråklig academia. NSR vil satse på alle nivåer av samiskspråklig utdanning og forskning, og skape en større vitenskapelig arena for samisk språk.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å stimulere forskere til å bruke samisk som forskningsspråk
- ✓ å satse på utviklende og bevarende samisk termarbeide
- ✓ normering av dialekttrekk og vokabular i samiske dialekter, som hittil ikke er dekket av det samiske skriftspråket

IV. KULTUR

Arkiv, bibliotek og museer

Arkiv, bibliotek og museer forvalter det kollektive minnet gjennom å sikre, bevare og formidle informasjon og data om samiske forhold for videre bearbeiding og forskning. På ulike måter kan de gi gode og trygge referanserammer for utviklingen av et positivt samisk selvbilde. Arkiv, bibliotek og museer blir gjennom dette viktige arenaer for samisk kultur og identitetsutøvelse.

NSR vil arbeide for at:

- ✓ Samisk Arkiv utvikles til et vitenskapelig dokumentasjonssenter
- ✓ samiske sentre settes i stand til å sikre og bevare private arkiv
- ✓ det samiske bibliotekarbeidet samordnes på nordisk plan
- ✓ ordninger med samiske bokbusser sikres økonomisk og utvides
- ✓ Sametingets museumsplan følges opp og at samiske museer skal spille en viktig rolle i kulturvernarbeidet
- ✓ samiske kulturskatter tilbakeføres til Sápmi
- ✓ samiske museer utvikles som kompetansesentre for kulturminnevern og -formidling

Litteratur

Det samiske samfunn trenger originallitteratur på samisk for alle aldersgrupper. Spesielt den oppvoksende generasjon har behov for samisk litteratur, og dette skaper nye utfordringer for våre forfattere. Samisk litteratur må moderniseres for å møte dagens samiske leseres krav. På grunn av relativt små lesergrupper trykkes begrensede opplag av samiskspråklig litteratur. Det er nødvendig med fortsatt og økt støtte fra myndighetene til produksjon og distribusjon av samisk litteratur.

NSR vil arbeide for å:

- ✓ stimulere til modernisering og økt etterspørsel av samisk litteratur
- ✓ gi samiske forfattere mulighet til å jobbe med litteratur på heltid
- ✓ sikre at innkjøpsordningen for samisk litteratur opprettholdes og utvides
- ✓ sikre at samisk litteratur som gis ut med offentlig støtte gjøres tilgjengelig for alle
- ✓ gjøre samisk litteratur tilgjengelig ved alle bibliotek
- ✓ øke utgivelsen av samisk litteratur for barn og unge

Samisk musikk og joik

Samisk musikk og joik er sentrale samiske kulturuttrykk. Musikken bryter grenser og skaper samhørighet mellom kulturer og folkegrupper. Det er viktig å gi musikken og joiken rom og mulighet til å utvikle seg og representere samene som folk.

NSR vil arbeide for å:

- ✓ bidra til fortsatt utvikling av moderne og tradisjonell samisk musikk og joik
- ✓ bedre støtteordninger for utgivelse av samisk musikk og nye musikalske uttrykksformer
- ✓ gi samiske musikere større mulighet til å representere samene, både nasjonalt og internasjonalt

Film og TV

Film er en kunstart som når ut til et stort publikum. Det er viktig at det er samer selv som står bak, når samiske filmer skal produseres. Filmkunsten er i stadig utvikling, og det er viktig å gi samer muligheten til å uttrykke seg gjennom filmmediet og delta i utviklingen. TV er et sterkt medium som kan brukes bevisst for å styrke samisk språk gjennom nyhetsdekning og fremvisning av samiske filmer.

NSR vil arbeide for å:

- ✓ styrke rekruttering til og produksjonsmulighetene for samisk film og TV
- ✓ gi samisk film økte muligheter for distribusjon og visninger på filmfestivaler
- ✓ digitalisere samiske filmer og TV-programmer, og gjøre dem tilgjengelig for biblioteker og samiske sentre
- ✓ øke samiskspråklig dubbing av filmer, særlig for barn og unge

Teater og scenekunst

Samisk scenekunst er en av de kunstformene som har utviklet seg mest i løpet av de siste tiårene. Frie teatergrupper og sørsamisk teater har styrket mangfoldet i samisk teaterliv, samtidig som Beavvváš Sámi Teahters økte turnevirksomhet og mangfold i produksjonen gjør at flere får et forhold til samisk teater. Det er behov for å utvikle og kvalitetssikre alle ledd i samisk scenekunst, ved økt fokus på utdanning og bedre produksjonsmuligheter.

NSR vil arbeide for:

- ✓ at utdanningstilbudet for samiske teaterarbeidere forbedres
- ✓ at Beavvváš Sámi Teahter styrkes som et turneteater med nasjonalt ansvar
- ✓ realisering av et samisk teaterbygg i Guovdageaidnu
- ✓ at sørsamisk teater styrkes
- ✓ at frie teatergrupper får støtte til produksjon av samiske stykker og til turnering
- ✓ at frie revygrupper får mulighet til å utvikle samisk revyarbeid

Visuell kunst

Samisk kunst skal bli mer synliggjort i hverdagen i de samiske samfunnene. Dette kan gjøres ved å opprette systemer for distribusjon og utveksling av visuelle kunstverk. I tillegg er det behov for å gi den visuelle kunsten grunnlag for fortsatt faglig utvikling. En samisk kunstutdanning vil være et stort steg i riktig retning.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å opprette et samisk nasjonalgalleri i tilknytning til De Samiske Samlinger
- ✓ etablere utlånsordninger for samiske kunstverk til utstillinger i samiske sentre og i offentlige bygninger
- ✓ at Samisk Kunstnerråd styrkes som en permanent virksomhet
- ✓ en egen samisk kunstutdanning

Festivaler

Samiske festivaler er gode arenaer for samisk kunst og kultur, og er viktige faktorer i utviklingen av samisk identitet og forståelse for samiske spørsmål. I tillegg gir festivalene samiske kunstnere og artister mulighet til å utøve og utvikle sine uttrykk.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å styrke festivalene som i dag mottar grunntilskudd fra Sametinget
- ✓ å videreutvikle mindre festivaler og kulturarrangementer

- ✓ å stimulere samiske kunstnere og artister til økt deltakelse ved andre festivaler på Nordkalotten og internasjonale urfolksfestivaler

Idrett

Et sterkt samisk idrettsliv er en viktig identitetsfaktor for ungdom, og dette styrker samholdet om felles verdier og normer. Det er viktig å ha arenaer der samer fra alle områder i Sápmi kan møtes til idrettsaktiviteter og konkurranser. NSR vil være en pådriver for å gi samiske idretts- og ungdomsorganisasjoner muligheter til å arbeide med fellessamisk idrett og idrettsfaglige spørsmål. Reinkappkjøring er en unik sportsgren, som også bidrar til å ivareta sterke historiske tradisjoner blant urfolk i Arktis.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å støtte allsamiske idrettsarrangement innen sommer- og vintergrener, samt reinkappkjøring
- ✓ økt deltakelse av samiske utøvere og landslag ved internasjonale idrettsarrangementer, slik som f.eks. Arctic Winter Games
- ✓ å sikre fast økonomisk støtte til samisk idrettsarbeid, og å finansiere samiske idrettsprosjekter over spillemidlene
- ✓ at det etableres samiske nasjonalanlegg for nordiske skigrener og reinkappkjøring
- ✓ å bli en pådriver for etablering av idrettshaller i samiske bygdesamfunn

V. BOSETTING OG INFRASTRUKTUR

For NSR er arbeidet for livskvalitet og utviklingsmulighet for den enkelte same viktig, uansett om en bor i bygd eller by. Det er viktig å bygge opp gode kultur- og velferdstilbud til den samiske befolkningen parallelt med forbedret tilbud den øvrige befolkningen, og samfunnet må satse enda flere ressurser på teknologisk, kommunikasjonsmessig og kulturell infrastruktur. NSR vil gjennom Sametinget være en pådriver overfor kommuner, fylkeskommuner og staten for å opprettholde og styrke bosettingen i de samiske bygdene.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å gjennomføre Sametingets kulturhusplan ved å bidra til etablere nye og sikre drift av eksisterende kultur- og aktivitetshus
- ✓ å bedre kollektivtilbudet i form av økt buss- og fergetrafikk i samiske områder
- ✓ at flyreiser blir billigere, samt at det blir opprettet flere flyruter på tvers av grensene på Nordkalotten
- ✓ at mobildekning og bredbåndsutbygging i samiske bosetningsområder forbedres
- ✓ at det legges til rette for flere offentlige arbeidsplasser i samiske områder
- ✓ kommunenes kapasitet innen kystsonoplanlegging og saksbehandling må styrkes

VI. NÆRINGER

NSR står for utvikling av en allsidig næringsvirksomhet og økt sysselsetting i samiske områder på samiske premisser. De fornybare og ikke-fornybare ressursene i naturen i Sápmi utgjør det materielle grunnlag for samisk kultur. De ikke-fornybare naturressursene må utnyttes på en slik måte at vi ikke undergraver eksistensgrunnlaget for fremtidige generasjoner og ressursuttaket skal komme det samiske samfunn til gode.

NSR vil fortsette sitt arbeid med å utvikle naturbaserte næringer som styrker samisk kultur og opprettholder bosettingen i bygdene, men som samtidig ikke ødelegger balansen i naturen. NSR vil styrke og utvikle primærnæringene jordbruk, reindrift, fiske, utmarksnæringer og duodji, samt kombinasjoner av disse. Utmarka skal sikres for primærnæringene i henhold til samiske tradisjoner og sedvane. NSR støtter målsettingen om en økologisk, kulturell og økonomisk bærekraftig reindrift og at reindriften rammebetingelser og selvstyre styrkes.

Verdiskapningen på kysten skal styrkes gjennom strengere styring av fellesskapets ressurser, lokal forvaltning og støtte til produktutvikling og markedsarbeid. NSR vil arbeide for å sikre primærnæringenes rettigheter, og for at samiske rettsoppfatninger og sedvaner blir ivaretatt og innarbeidet i lovgivning og forvaltning. NSR vil arbeide for økt omsetning av duodji-produkter i vårt eget samfunn.

Nye næringer skal utvikles basert på kompetanse, kultur og moderne kommunikasjonsinfrastruktur. Offentlige rammebetingelser og konkrete tiltak skal sammen med stimulering av næringslivet styrke levestruktur og grunnlaget i samiske områder i form av økt sysselsetting og verdiskapning i tradisjonelle og nye næringer. NSR støtter gjeninnføring av differensiert arbeidsgiveravgift for bedrifter i tynt befolkede områder i Sápmi.

Fiske

NSR vil arbeide for:

- ✓ at samiske sedvaner og rettigheter innen kyst- og fjordfiske, laksefiske og innlandsfiske og kombinasjoner av disse, dokumenteres, anerkjennes i lov og forvaltning og sikres for fremtiden
- ✓ å opprette en samisk fiskerisone der forvaltning av ressurser og fordeling av kvoter skjer på regionalt og lokalt nivå i henhold til nærhets- og avhengighetsprinsippet
- ✓ å sikre rekruttering av ungdom til næringen gjennom opplæringsordninger og egne rekrutteringskvoter for ungdom
- ✓ å omfordele kvoter fra den havgående flåte til kystflåten
- ✓ at leveringsplikten til industrien på land overholdes og praktiseres strengere
- ✓ at det skal legges vekt på lokalt eierskap, miljøhensyn og fjordfiskernes tradisjonelle rettigheter ved oppdrettsetableringer

Jordbruk

NSR vil arbeide for:

- ✓ at verdiskapningen i næringen må økes og at kulturelle og samfunnsmessige sider av næringen blir ivaretatt og utviklet
- ✓ å opprettholde og styrke jordbruket i bygdene, alene og i kombinasjon med andre næringer
- ✓ at Sametingets vedtatte jordbruksplan for de samiske bosettingsområder følges opp
- ✓ at Staten må etablere en landbrukspolitisk sone for samiske bosettingsområder

Reindrift

NSR vil arbeide for:

- ✓ at verdiskapningen i næringen må økes, og tradisjonelle, kulturelle og andre samfunnsmessige sider ved reindriften må ivaretas og utvikles aktivt
- ✓ å sikre rekruttering til reindriften gjennom gode ordninger for generasjonsoverganger
- ✓ at det vedtas en ny reindriftslov med forankring i samisk rettsoppfatning
- ✓ at bestemmelsene i reindriftsloven og plan- og bygningsloven samordnes for å styrke reindriftens innflytelse i all samfunnsplanlegging
- ✓ at næringens arealvern styrkes
- ✓ å øke kunnskapen om og forståelsen for reindrift i befolkningen
- ✓ at Sametingets rolle i sikringen av reindriftens fremtid styrkes innen næringspolitiske og forvaltningsmessige spørsmål

Rovdyrforvaltning

Dagens rovdyrforvaltning har medført økning i bestanden av rovdyr i samiske områder. I stor grad har næringene selv vært nødt til å bære de økonomiske konsekvensene gjennom økt tap og omstillingskostnader.

NSR vil arbeide for at:

- ✓ nødvendige tiltak for å redusere tapene forårsaket av rovdyr iverksettes
- ✓ bestanden av rovdyr tilpasses og at det etableres erstatningsordninger som dekker reelle tap og som er tilpasset den enkelte næring

Duodji

NSR vil arbeide for:

- ✓ å tilrettelegge for at duodji-produkter skal kunne selges på et større marked
- ✓ at opplærings- og utdanningstilbudene styrkes på grunnskole-, videregående skole- og høgskolenivå
- ✓ at opplæring sikres gjennom styrking av fag-, svenne- og mesterbrevordninger
- ✓ egne næringsavtaler for duodji og andre næringer

Kombinasjonsnæringer og foredling

NSR vil arbeide for:

- ✓ at den tradisjonelle næringstilpasning med kombinasjon av ulike næringer skal få status som egen næringsform, styrkes og videreutvikles
- ✓ å finansiere tiltak som styrker økologisk utmarksbruk som en del av næringskombinasjoner
- ✓ at det etableres opplæringstilbud for næringskombinasjoner
- ✓ å utvikle nye økologisk bærekraftige utmarksnæringer
- ✓ at muligheten for videreforedling av lokale råvarer må styrkes
- ✓ at økt samarbeid mellom råvareleverandører, produsenter, distributører og markedsaktører skal gi gode samiske produkter med helhetlig profil

Reiseliv

NSR vil arbeide for:

- ✓ at reiselivet i de samiske områdene utvikles på egne vilkår og etter egne behov
- ✓ at markedsføringen av samiske opplevelser, aktiviteter og reisemål styrkes i Norge og internasjonalt
- ✓ at samisk kulturuttrykk brukes med respekt i reiselivet, og på en måte som kommer samene selv til nytte
- ✓ stimulere til etablering av overnattings- og serveringstilbud med samisk profil i samiske områder

VII. NATURMILJØ

Våre urfolksbrødre og -søstre i andre deler av verden lever med miljøutfordringer knyttet til sin fattigdom. Vi samer lever med miljøutfordringer knyttet til vår rikdom.

Nærhet til og aktiv bruk av natur og miljø er viktig for samisk identitet, levevei, livsutfoldelse og kultur. Samtidig er samene ikke alene om å bruke naturen i våre områder og staten har vist seg som en aktør som ikke alltid tar hensyn til samene i sitt verneplanarbeid. Naturmiljøet i Sápmi påvirkes også av naturfenomener og menneskelige aktiviteter i tilstøtende og fjernere områder.

Vår utfordring er å bevisstgjøre hverandre om at vår bruk av naturen også kan utgjøre en trussel mot naturgrunnlaget for vår kultur. Kampen for samiske rettigheter til naturressursene skal ikke vinnes for at naturen skal tape. All bruk av naturen innebærer en plikt til å ta vare på naturen. Forvaltning av samiske naturbruksområder må utformes slik at den er økologisk bærekraftig, og en slik forvaltning må ha tillit i hele befolkningen.

For NSR er det selvsagt at det økologiske perspektiv og kravet om bærekraftig utvikling skal utgjøre fundamentet i all fremtidig politikk når det gjelder forvaltning av naturen. Det skal tas hensyn til samiske interesser i alle typer lov- og planarbeid.

For at Sametinget skal kunne ivareta et sterkere miljøpolitisk og miljøfaglig engasjement, er det viktig å få realisert FNs handlingsplan for miljø- og utvikling – Agenda 21. Denne planen forplikter nasjonale myndigheter til å samarbeide med sitt urfolk for å løse miljøutfordringene lokalt og globalt. Urfolk skal ikke fortrenses fra sine områder på grunn av utbygginger som har miljøødeleggende virkninger, for eksempel olje-, gass- og mineralutvinninger og vannkraftutbygginger.

Trusler og forurensning

NSR vil arbeide for:

- ✓ forbedret beredskap langs kysten av Nord-Norge i forbindelse med økt transport av olje langs kysten
- ✓ stenging av atomkraftverk og forurensende tungindustri på Kolahalvøya
- ✓ begrensning av olje og gassutvinning i Barentshavet

Bruk og vern

NSR vil arbeide for:

- ✓ at etablering av nasjonalparker og verneområder ikke skal være til hinder for samisk nærings- og kulturutøvelse
- ✓ at samisk bruk av områder skal ligge til grunn for forvaltningsplaner der dette innføres
- ✓ at motorisert ferdsel i utmarka tilpasses naturens tåleevne
- ✓ at det tillates bygging av gammer til bruk i utmarks næringer i samiske områder

VIII. SKOLE OG OPPLÆRING

Vi samer har en grunnleggende rett til og et selvstendig ansvar for å utvikle og formidle kunnskap om oss selv og våre omgivelser. Vi skal forene tradisjonell kunnskap med vitenskapelig kunnskap for å utvikle de samiske samfunn. Det samiske samfunn skal utvikles til et moderne kunnskapssamfunn, uten at tradisjoner og kultur undervurderes.

Den samiske læreplanen for den 10-årige grunnskolen – L97S – var en milepæl i samisk utdanningshistorie. NSR vil arbeide for at nye reformer i opplæringssystemet tar utgangspunkt i den samiske elevens og det samiske samfunnets behov, og for at det utvikles en helhetlig samisk opplæringspolitikk.

NSR mener også at skolenes og barnehagenes fysiske miljøer må tilfredsstille planverkens krav. Alle samiske barn skal ha noe samisk å forholde seg til – uansett hvor i landet de bor. Ved å synliggjøre det samiske i hverdags situasjoner i barnehager og skoler, kan det samiske bli en naturlig del av hverdagen også for andre barn i Norge. Skolefritidsordningen er en integrert del av opplæringstilbudet, og skal også ha et samisk innhold for samiske barn.

Samiske barn, unge og voksne med særskilte behov må sikres et tilpasset opplæringstilbud og spesialpedagogisk bistand basert på samiske verdier. Det samisk spesialpedagogiske støttesystemet må styrkes.

Den nye opplæringsloven legger opp til livslang læring. Dette må gjenspeiles gjennom hele det samiske opplæringssystemet. Alle elever på videregående skoler skal få undervisning om samiske forhold. Samiske elever har rett til undervisning i samiske emner.

Mange samer er blitt fratatt muligheter til formell utdanning gjennom dårlige tilpassede tilbud for samer helt opp til vår tid. Voksenopplæring er et viktig tiltak for å høyne livskvalitet og å gi forbedrede muligheter på arbeidsmarkedet.

NSR vil arbeide for utvikling av samiskspråklige kompetansemiljø, samtidig som forskningen om samiskrelaterte tema på norsk og andre språk styrkes. Alle høgskoler og universiteter i samiske områder skal ha tilbud innenfor kulturforståelse og samisk kulturkunnskap. I profesjons- og grunnutdanning skal dette være obligatorisk.

Det er fortsatt stor mangel på undervisningsmateriell på samisk, både tradisjonelle lærebøker og andre typer læremidler i hele opplæringssystemet, fra barnehage til universitet. Samiske elever og lærere skal ha tilgang på en grunnbok på samisk innenfor hvert fag på hvert klassetrinn gjennom hele opplæringssystemet. Læremiddelproduksjon og -utvikling skal holde tritt med utviklingen av den samiske skolen, i forhold til f.eks. læreplanreformer. Det må bli tilrettelagt for undervisning ved hjelp av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT).

Barnehage

NSR vil arbeide for at:

- ✓ samiskspråklige barn får rett til barnehagetilbud på sitt morsmål
- ✓ samiske barn som ikke behersker samisk får rett til et tilpasset samiskspråklig barnehagetilbud
- ✓ kommunale myndigheter bygger flere samiske barnehager og gir økte driftsmidler
- ✓ samisk barnehageplan virkeliggjøres
- ✓ det utdannes flere samiske førskolelærere med kompetanse i samisk, spesielt i områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk

Grunnskole

NSR vil arbeide for at:

- ✓ opplæringslovens prinsipp om at alle samer, uansett bosted, skal ha rett til undervisning i samisk virkeliggjøres
- ✓ det skal gis opplæring i samisk språk, historie, kulturforståelse og duodji på skoler med samiske elever
- ✓ retten til undervisning i andre fag på samisk gjennomføres, slik at også elever med samisk som andrespråk får styrket muligheten til full tospråklighet

Videregående opplæring

NSR vil arbeide for at:

- ✓ det videregående opplæringstilbudet styrkes for alle samiske språkområder og samiske elevers rett til videregående opplæring på samisk fastslås
- ✓ det utarbeides programmer for å motvirke høy drop-out blant samisk ungdom
- ✓ de samiske videregående skolene sikres utviklingsmuligheter og samisk styring
- ✓ det utvikles egne samiske læreplaner for samisk videregående utdanning, for å sikre et helhetlig 13-årig opplæringsløp
- ✓ fagopplæringstilbud i reindrift, duodji, næringskombinasjoner og naturbruk styrkes og sikres, bl.a. gjennom utvikling av faglærerutdanninger
- ✓ stipendordningen for elever med samisk i fagkretsen evalueres med tanke på fremtidig styrking
- ✓ samisk som første- eller andrespråk på videregående skole skal gi ekstrapoeng ved opptak til høyere utdanning
- ✓ det utarbeides katalog over samiske skole-/studietilbud og stipender for samiske elever/studententer

Voksenopplæring

NSR vil arbeide for at:

- ✓ det blir utarbeidet en egen samisk voksenopplæringsplan, som omfatter kartlegging av behov, ansvar og arbeidsfordeling innen voksenopplæring for samer
- ✓ det etableres et nettverk for aktører i samisk voksenopplæring
- ✓ voksne samers rett til samiskopplæring sikres gjennom lovverk og finansieringsordninger
- ✓ kommuner med samisk befolkning settes i stand til å oppfylle sine lovpålagte forpliktelser i forhold til voksenopplæring

Høyere utdanning og forskning

NSR vil arbeide for at:

- ✓ det opprettes et samisk forskningsråd i tilknytning til det allsamiske samarbeidet
- ✓ det opprettes et tiårig program for rekruttering til samisk forskning, der samiskspråklig forskning prioriteres
- ✓ det må stimuleres til grenseoverskridende samarbeid mellom forskningsinstitusjoner som har samisk forskning som ansvarsområde
- ✓ Universitetet i Tromsø ivaretar sin rolle og ansvar innenfor samisk forskning og høyere utdanning
- ✓ Samisk høgskole får reelle muligheter til å utvikle seg til en vitenskapelig høgskole og et samisk universitet
- ✓ Samisk vitenskapsbygg i Guovdageaidnu virkeliggjøres
- ✓ flerkulturell og tospråklig pedagogikk blir obligatorisk ved lærerutdanningene
- ✓ Samisk høgskole, Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag får muligheter til å utvikle reelt samarbeid i forhold til utdanning av lærere for lule- og sørsamiske områder
- ✓ stipendordninger som Sametinget forvalter skal prioritere fagområder der det er behov for å bygge samisk kompetanse
- ✓ studietilbudet i samisk språk på høyere nivå forbedres og utvides, også for de som ikke har samisk som førstespråk

Læremidler

NSR vil arbeide for at:

- ✓ det utvikles varierte læremidler for samisk språkopplæring, tilpasset de ulike språkområdene og for elever med samisk som andrespråk
- ✓ samiske lærere skal ha bedre mulighet til å arbeide med læremiddelutvikling og annet pedagogisk utviklingsarbeid, f.eks. gjennom styrking av samiske skolers tekniske infrastruktur, samarbeid med lærerutdanningsinstitusjoner og samiske forlag
- ✓ arbeidet med utvikling av spesialpedagogiske læremidler tilpasset samiske elever styrkes gjennom økte bevilgninger
- ✓ læremiddelpedagogikk bør styrkes som en del av grunnutdanningen for samiske lærere, og som etter- og videreutdanningstilbud
- ✓ utviklingen av læremidler på samisk for høyere utdanning i fag som er spesielt viktige for utviklingen av samisk samfunn skal prioriteres med særskilte finansieringsordninger
- ✓ samiske lærebøker skal også sette fokus på de mindre samiske språkområdene
- ✓ det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene økes og lærebøkene kvalitetssikres

IX. HELSE OG SOSIALE TILTAK

Helsetjenester og sosiale tiltak må tilpasses samiske brukeres behov gjennom hele sitt livsløp. Samer har rett til å bli forstått, både språklig og kulturelt, når de oppsøker institusjoner innen helse- og sosialvesenet i alle livsfaser.

NSR vil satse på å videreutvikle de samiske spesialisthelsetjenestene. Disse bør utvikles til nasjonalt samisk kompetansesenter som kan yte kliniske tjenester, veiledning og undervisning på landsbasis. De skal også gi økt lokal tilgjengelighet på samiske spesialisttjenester gjennom for eksempel ambulerings- og telemedisin. I tillegg må sykehus med samiske pasienter øke sin samiske kompetanse, og utdanningen av samiske fagfolk innen helse- og sosialsektoren styrkes.

Samiske funksjonshemmede og eldre må gis et omsorgstilbud grunnlagt på deres samiske bakgrunn. Kultur- og språktilpasset rehabiliteringstilbud for barn og voksne må bygges ut. Samisk folkemedisin må få aksept som en del av helsetilbudet for den samiske befolkning. Samene skal sikres relevant og oppdatert informasjon på samisk om sykdommer, behandlingsopplegg og hjelpetjenester.

Tiltak for å motvirke økt rusmisbruk må intensiveres. Spesielt må rusmisbruk blant samisk ungdom motvirkes.

Generelt

NSR vil arbeide for å:

- ✓ sikre alle samiske brukere tilgang på helse- og sosialtjenester på samisk og tilpasset brukernes behov og kulturelle bakgrunn
- ✓ følge opp plan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkningen
- ✓ støtte arbeid innen samisk fagterminologi for helsevesenet
- ✓ tilpasse kriminalomsorgen for samiske brukere
- ✓ samfunnet legger inn større ressurser i forebyggende arbeid mot bruk av rusmidler
- ✓ tilbudet innen telemedisin økes i de samiske områdene

Barn og unge

NSR vil arbeide for å:

- ✓ habiliteringstilbud for samiske barn bygges ut
- ✓ opprette barnevernsvakter for samiske barn i kommunene, som ser til at samiske barn får botilbud i samiske hjem
- ✓ sikre at barnevernsnemndene blir forpliktet til å sørge for å få samisk språk- og kulturkompetanse inn i barnevernsinstitusjonene
- ✓ opprette samisk barneombud
- ✓ etablere krisetelefon for samiske barn og unge
- ✓ etablere samiske beredskapshjem for barn og unge
- ✓ forbedret helsetilbud og -informasjon til samiske ungdom
- ✓ synliggjøre PPD-tjenesten i samiske områder og styrke samisk kompetanse i tjenesten
- ✓ utvide rusfrie tilbud for ungdom i sitt nærmiljø

Helsepersonell og førstelinjetjenesten

NSR vil arbeide for å:

- ✓ stimulere til utdanning av mer samisktalende helsepersonell, f.eks. gjennom tilleggspoeng, kvote- og stipendordninger
- ✓ styrke profesjons- og grunnutdanningene i helse- og sosialsektoren, ved at kunnskap om flerkulturelle og flerspråklige forhold blir obligatorisk
- ✓ få etablert grunn- og videreutdanninger for tolker innenfor helse- og sosialsektoren
- ✓ bidra til at fastlegeordningen blir reell også for pasienter i samiske områder

Helseforetakene

NSR vil arbeide for å:

- ✓ utvide samisk tolketjeneste ved sykehusene
- ✓ sikre samisk representasjon og kompetanse i helseforetakenes styrever, slik at helseforetakene bedre kan ivareta sine forpliktelser overfor samiske pasienter
- ✓ få etablert samiskspråklig sjelesørgertjeneste på sykehus som behandler samiske pasienter

X. MEDIA

Utviklingen av samisk media har både en demokratisk og en språkpolitisk dimensjon. Grunnlovens § 110a legger til grunn at den samiske kultur er en egen kultur likestilt med den norske, og at den samiske kulturen derfor har krav på den samme beskyttelse og utviklingsmulighet som den norske.

Det samiske folk har rett til ytrings- og informasjonsfrihet, og til å utvikle egne, frie og uavhengige medieinstitusjoner. Staten har en plikt til å legge til rette for at vi samer kan nyttiggjøre oss av medier og teknologi som redskap i kulturutviklingen og virkeliggjøring av ytringsfriheten. Samisk må kunne brukes i alle medier og i all slags informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

Bare en bevisst kulturpolitisk satsning kan forhindre en språklig og kulturell utarming som følge av den medieteknologiske utviklingen. Rekrutteringen til forsknings- og utviklingsarbeid innenfor samisk media og journalistikk bør styrkes.

Økt bruk av internett og bredbåndsutbygging i samiske områder gir nye muligheter for både informasjonsspredning, næringsutvikling og språkarbeid.

Generelt:

NSR vil arbeide for:

- ✓ at det opprettes et samisk mediefond som sikrer utviklingsmulighetene for samiske medievirksomheter
- ✓ at man utreder muligheten for å bygge opp og finansiere et fellessamisk etermedieforetak
- ✓ at det opprettes finansieringsordninger som sikrer sør- og lulesamisk språkbruk i media
- ✓ at etikkarbeidet innen samisk media styrkes, f.eks. ved at man støtter opprettelsen av et eget samisk pressefaglig utvalg

Radio og TV

NSR vil arbeide for:

- ✓ at de daglige fellessamiske TV-sendingene utvides
- ✓ at radiosendingene utvides og særlige ressurser brukes til å utvikle lule- og sørsamiske sendinger i radio og TV
- ✓ at samiske barn og unge skal ha tilbud om daglige sendinger tilpasset ulike aldersgrupper
- ✓ at konsesjonsbetingelsene for private etermedieaktører skjerpes og følges opp, slik at det utvikles et bredt medietilbud for det samiske folket – også på samisk

Samiske aviser og tidsskrift

NSR vil arbeide for:

- ✓ å øke pressestøtten for samiske aviser, slik at man får en mangfoldig samisk presse på både samisk og norsk
- ✓ arbeide for å få realisert daglige samiskspråklige utgivelser
- ✓ å sikre faste utgivelser av samiske tidsskrift, tegneserier og spill for barn og ungdom
- ✓ at støtten til religiøse tidsskrifter på samisk sikres

Medieutdanning

NSR vil arbeide for:

- ✓ at samisk journalistutdanning ved Samisk høgskole utvides til bachelor-nivå, og at man utreder muligheten for en master-utdanning i media og journalistikk i samarbeid med andre urfolksinstitusjoner
- ✓ at rekrutteringen av sør-, lule- og østsamiskspråklige journalister skal sikres ved særskilte opptaksbetingelser og tilrettelagte studietilbud
- ✓ at det utvikles etter- og videreutdanningstilbud for samiske journalister, og for journalister som ønsker utvidede kunnskaper om samiske forhold

XII. RELIGION OG LIVSSYN

Åndelige verdier og religion har alltid vært sentrale elementer i hverdagslivet til vårt folk. Med bakgrunn i ILO-konvensjonen og norsk lov om fri religionsutøvelse, vil NSR understreke betydningen av at samfunnet gir rom for samiske livssynsverdier. Samtidig er det viktig å også stimulere til aksept og toleranse for alle typer livssyn og legninger innad i det samiske samfunnet.

NSR vil arbeide for å:

- ✓ få utgitt livssynsorientert litteratur for samer og på samisk, spesielt for barn og unge
- ✓ støtte utgivelse av religiøse tekster lest inn på bånd, beregnet for blinde, svaksynte og eldre
- ✓ styrke Samisk Kirkeråd med økonomiske og personellmessige ressurser
- ✓ styrke bruken av samisk språk og salmetradisjoner i det samiske menighetslivet
- ✓ utrede behovet for livssynsnøytral samiske tilbud for barn og unge

XIII. INTERNASJONALT ARBEID

Internasjonale rettsregler er av avgjørende betydning for sikring av urfolks og minoriteters interesser. Vi kjenner et ansvar for vår egen fremtid, og for andre utsatte urfolksgruppers interesser. Det er viktig at vi styrker vårt engasjement i internasjonalt arbeid alene, og i samarbeid med norske og nordiske lands myndigheter.

Sametinget skal gi sitt bidrag i anstrengelsene for urfolks og minoriteters grunnleggende rettigheter og i arbeidet for fred og nedrustning i verden. Sametinget skal samarbeide med organisasjoner og organer som har sikring av urfolks og minoriteters rettigheter samt nedrustning og fred som formål. EU må ta særlig hensyn til urfolkens behov i sine strategier for nordområdene. Urfolksrepresentasjonen må styrkes i Barentsrådets og Arktisk råds organer.

NSR vil arbeide for:

- ✓ å styrke det samiske samarbeidet i Samisk parlamentarisk råd og Samerådet
- ✓ å styrke de russiske samers rettigheter og muligheter for allsamisk samarbeid
- ✓ å styrke Samerådets internasjonale hjelpearbeid for urfolk
- ✓ samisk medlemskap i Nordisk Råd
- ✓ at arbeidet med Samekonvensjonen fullføres raskt, og at konvensjonen blir det sentrale redskapet for å fremme samarbeidet mellom de nordiske land og Russland i samiske saker
- ✓ at de grenseoverskridende Interreg-programmene utvikles og videreføres
- ✓ at urfolkene må få egne medlemmer i Barentsrådet
- ✓ at det økonomiske grunnlaget for urfolkens deltakelse styrkes både i Barentsrådet og Arktisk Råd
- ✓ å sikre det økonomiske grunnlaget for urfolks deltakelse i Arktisk Universitet
- ✓ at flere land ratifiserer ILO-konvensjonen og at den gjøres til norsk lov
- ✓ at FNs Permanente Forum for urfolk og Spesialrapportørens posisjon styrkes innad i FN og utad
- ✓ at forhandlingene om urfolksdeklarasjonen fullføres, og at deklarasjonen skal bli vedtatt i FN og senere fulgt opp i form av en FN-konvensjon om urfolkens rettigheter
- ✓ at urfolkens kultur og samfunn skal ivaretas av FNs organer og nasjonale myndigheter overalt i verden – særlig ved gjenoppbygging etter katastrofer